

Ergun Özbudun'la Hükümet Sistemleri Üzerine Söyleşi*

Levent Korkut

Yrd.Doç.Dr | Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Demokrasi Platformu ♦ Yıl:9 – Sayı: 33 ♦ 2013/I, S.1-12

Levent Korkut: Bildiğiniz gibi son yıllarda Türkiye'de hükümet sistemi değişikliği sık sık gündeme gelen bir konu. Turgut Özal ilk kez 80'li yılların sonunda parlamenter sistemin terk edilerek başkanlık sistemine geçişi savunmuştu. Daha sonra Erdoğan hükümetleri döneminde başkanlık sistemini savunan açıklamalar yapıldı. Son olarak da, yeni anayasa yapım sürecinde bir hükümet sistemi önerisi AKP tarafından Meclis komisyonuna sunuldu. Bu söyleşi çerçevesinde Türkiye için hangi hükümet sisteminin uygun olduğunu, bir hükümet sistemi değişikliğinin gerekli olup olmadığını ele alacağız sizinle. Öncelikle, demokratik bir sistemde ne tür hükümet sistemleri olduğunu, aralarındaki farklılıkları kısaca özetleyerek başlayabiliriz.

Ergun Özbudun: Demokratik hükümet sistemleri bilindiği gibi üçe ayrılıyor. Bu ayırmadaki kriter de yasama ve yürütme organlarının birbiriyle olan ilişkileri. Başkanlık sistemi iki kuvvetin sert ayrılığına dayanıyor. Bu sistemde her iki organ ayrı seçimlerle sabit sürelerle halk tarafından seçiliyor. Başkan, yürütme yetkisinin tek sahibi. Bunun mukabilinde, Amerikan terminolojisinde Kongre, yani parlamento, yasama yetkisinin sahibi. Sistemin özelliği bu sabit süreler içinde bu organlardan hiç birinin diğerinin varlığına son verme imkanının olmamasıdır. Yani, ne Kongre Başkanı düşürebilir ne de Başkan Kongre'yi fesh edebilir. Dolayısıyla burada bir sert kuvvetler ayrılığı söz konusudur.

---

* İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesinden Prof.Dr.Ergun Özbudun ile bu söyleşiyi Demokrasi Platformu Dergisi adına Levent Korkut gerçekleştirmiştir.

2 | Levent Korkut

Parlamenter sistem ise kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayalı bir sistem. Burada hükümet parlamento çoğunluğunun güvenine dayanmaktadır. Bu güveni kaybettiği anda görevden düşer. Dolayısıyla iki organ arasında siyasi bir özdeşlik mutlaka mevcut olmalıdır. Eğer bir nedenle parlamento çoğunluğu bozulursa, mesala bir koalisyon çökerse ya da iktidar partisinden bir kopma olursa, parlamentoda yeni bir çoğunluk oluşur ve bu çoğunluğu yansıtan yeni bir hükümet göreve gelir. Parlamenter sistemde, elbette parlamentonun hükümeti düşürme yetkisi vardır. Genellikle kabul edildiği üzere bunun karşıt silahı olarak yürütme organının da parlamento-yu fesh ederek seçimlere gitme yetkisi bulunmaktadır.

Bu ikisi arasındaki bir model olarak da yarı-başkanlık sisteminden bahsetmek mümkün. Bunun ilk örneği Weimar Anayasasıdır ki malum çok kısa ömürlü olmuş. Fakat 1958 Fransa'da 5. Cumhuriyet Anayasası ile bu sistem de oldukça geniş diyebileceğimiz bir uygulama alanı buldu. Bugün Rusya'da ve bazı Doğu Avrupa ülkelerinde bu sistem uygulanıyor. Bunun hem başkanlık sistemine benzeyen yönleri var hem parlamenter sisteme. Başkanlık sistemine benzeyen yönü halk tarafından seçilmiş ve güçlü anayasal yetkilere sahip bir başkan. Parlamenter sisteme benzeyen yönü ise parlamento-yu karşı sorumlu bir hükümet. Dolayısıyla yarı-başkanlığı iki sistem arasında melez ya da karma bir sistem olarak nitelendirmek mümkün.

Levent Korkut: Demokrasilerde üç farklı hükümet sisteminin mevcudiyeti ve bunların birbirleri üzerine bir egemenlik kuramamaları neye dayanıyor?

Ergun Özbudun: Şimdi bu üçünün de demokratik hükümet sistemleri olduklarından kuşku yok. Dolayısıyla bunlardan birinin ötekine tercihi tamamen ülkelerin kendi takdiridir. Ülkeler, kendi siyasi şartlarına, tarihsel gelişmelerine ve sosyal şartlarına göre bunlardan birini ya da ötekini tercih edebilirler. Mesela Fransa 4. Cumhuriyetteki klasik parlamenter sistemden 5. Cumhuriyetteki yarı-başkanlık sistemine geçmiştir. Fakat bu tür köklü sistem değişiklikleri demokratik ülkelerde oldukça nadir. Yani bir ülkenin parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçmesi veya bunun tersi çok görülen olaylar değil.

Levent Korkut: Ancak, ülke cumhuriyet değilse parlamenter sistem dışında seçenek yok.

Ergun Özbudun: Zaten, o zaman parlamenter sistem mecburidir. Ama cumhuriyetse diğer sistemlerden birini de tercih edebilir şüphesiz.

Levent Korkut: Uluslararası literatürde bu sistemlerin birbirlerine demokratik standartlar bakımından üstünlüklerine ilişkin belirgin bir görüş yok.

Ergun Özbudun: Demokratik standartlara uygunluk bakımından üstünlükleri olduğu söylenemez. Ancak, ülkenin siyasi yapısına göre bazı sistemlerin iyi işleme şansı diğerlerine göre daha fazla olabilir. Mesela, önemli siyaset bilimcilerinden Juan Linz'e göre, başkanlık sisteminin bir kazaya uğraması ve askeri müdahaleyle sonuçlanması veya kesintiye uğraması ihtimali daha fazla. Çünkü, başkanlık sisteminin doğasında özellikle başkan ve parlamento çoğunluğu ayrı siyasi partilerde olduğu takdirde ciddi bir tıkanma, kilitlenme tehlikesi var.

Levent Korkut: Ben de onu soracaktım zaten. Siz değindiniz. Linz 1985 tarihli bir makalesinde bu anlamda başkanlık sistemini eleştiren bir görüşü ifade etmişti. Başkanlık sisteminin parlamenter sisteme göre istikrar ve sürdürülebilirlik açısından daha kırılgan olduğunu ileri sürmüştü. Bu görüş günümüze kadar tartışıldı. Bu noktada sizin görüşünüz nedir?

Ergun Özbudun: Benim görüşüm her zaman Linz'in görüşü çerçevesinde olmuştur. Çünkü başkanlık sisteminde böyle kilitlenmeleri açacak bir anayasal mekanizma yok. Yani ne parlamento çoğunluğu başkanı düşürerek sorunu çözebilir ne de başkan parlamentoyu fesh ederek krize son verebilir. Dolayısıyla böyle bir kilitlenme sistemin işleyişini ciddi biçimde aksatır. Başkanlık sistemi, özellikle Türkiye'deki savunucuları tarafından, istikrarı daha iyi sağlayan bir sistem olarak tasvir ediliyor. Evet, başkanlık sistemi yürütme organı içinde istikrarı sağlar. Bunda kuşku yok çünkü yürütme halkın seçtiği başkana bağlıdır. Başkanlık sistemindeki bakanlar da parlamenter sistemdeki bakanlar statüsünde değil, Amerika'daki tabirle başkanın sekreterleri konumundadır. Fakat yürütmede istikrar sağlamakla iş bitmiyor. Çünkü seçilen bir başkan, kendi siyasi programını uygulayabilmek için çoğu zaman yeni kanunlara muhtaç. Yeni kanunlar için ise parlamentonun desteği gerekli. Öte yandan, başkan siyasetini yürütebilmek için bütçe yapmak zorunda. Bütçenin kabulü de parlamentoya ait bir yetki. Bu Ortaçağ'dan beri devam eden bir kural. Sonuç olarak, başkan kendisine muhalif bir parlamento çoğunluğu ile karşı karşıya kaldığı takdirde ne istediği kanunları çıkartabilir ne de bütçeyi çıkartabilir. Amerika gibi son derece pragmatik bir siyasi kültürün hakim olduğu bir ülkede dahi bu tarz kilitlenmeler görülmüştür. Bölünmelerin daha derin olduğu, partilerin daha disiplinli ve ideolojik yapılarda olduğu ülkelerde ise bu çok daha ciddi bir sorun olacaktır. Benim de başkanlık sistemine karşı oluşumun asıl nedeni bu ihtimaldir. Linz'in görüşü bence ağırlık taşıyor. Buna karşı görüşler de ifade edilmiştir literatürde, ama bu ciddi bir risk. Başkanlık sisteminde kilitlenmeyi açacak anayasal mekanizmalar mevcut değildir.

4 | Levent Korkut

Levent Korkut: Tarih içinde Latin Amerika ülkelerinde başkanlık sistemini model alan "başkancı" sistemler ortaya çıktı. Bunlar demokratik rejimlerde görülen türden başkanlık sistemleri değildi. Fakat günümüzde baktığımızda Latin Amerika ülkelerinin sağlıklı demokrasilere dönüştüğünü gözlemliyoruz. Economist dergisi tarafından her yıl yayınlanan demokrasi endeksinde Latin Amerika ülkelerinin demokratik rejim olarak nitelendiğini ve endekste Türkiye'den daha yüksek sıralarda yer aldığını görüyoruz. Örneğin Uruguay, Brezilya ve Şili gibi ülkeler endekste ilk otuz kırk ülke arasında yer alırken Türkiye 88. sırada. Yirmi sene önce hepsi diktatörlük olan bu ülkeler şimdi demokratik başkanlık rejimlerine sahip. Latin Amerika son yirmi sene içinde dönüşürken başkanlık sistemini terk etmedi, demokratikleşme hareketleriyle sorunlarını çözdü. Bu örnekler acaba başkanlık sisteminin olumlu yönleri olduğu konusunda soru işareti uyandırmıyor mu?

Ergun Özbudun: Bu gözlemde isabet payı var. Mesela Türkiye'de bazı insanlar başkanlık sisteminin Amerika Birleşik Devletleri dışında hiçbir ülkede başarı ile uygulanamadığı gibi abartılı iddialarda bulunuyorlar. Oysa belirttiğiniz gibi özellikle 90'lardan günümüze kadar Latin Amerika'nın belli başlı bütün ülkelerinde başkanlık sistemi geçmişteki arızalara uğramadan işliyor. Brezilya, Arjantin, Şili, Uruguay ve bazı diğer ülkeler bunun örnekleri. Dolayısıyla başkanlık sistemini mutlaka kilitlenme ile sonuçlanacak bir sistem olarak görmek doğru değil. Geçmişte Latin Amerika örneklerinin başarılı olmamasını tümüyle başkanlık sistemine atfetmek de doğru değil. Latin Amerika'da demokrasilerin kırılma olmasının pek çok başka nedeni var. Askerin siyasete müdahale eğilimi, demokratik siyasetin gelişmemiş olması, siyasi mücadelenin sertliği gibi. Dolayısıyla, başkanlık sistemi bir tek Amerika Birleşik Devletleri'nde, bu ülkenin özel şartları nedeniyle doğru işleyebilmiştir, dünyanın başka hiçbir yerinde de işlemez gibi bir argüman abartılı bir argümandır. Bu görüşe katılmıyorum. Ama, başkanlık sistemlerinde, parlamenter sisteme göre kilitlenme, tıkanma ihtimali daha fazla. Çünkü parlamenter sistem bu dengeyi tesis ediyor güvenoyu mekanizmasıyla. Başkanlık sistemi bunu yapamıyor ve sorunlar çözümsüz kalabiliyor.

Levent Korkut: Türkiye'ye gelecek olursak, Osmanlı döneminde parlamenter sisteme daha yakın bir duruş aldı. Zaten Osmanlı'da mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçişte başka bir yöntem de yoktu zaten.

Ergun Özbudun: Bugünkü sistem sağlıklı bir sistem değil, öncelikle bunu tespit etmek lazım. Çünkü, 1982 Anayasası benim şahsen tercihim olan klasik parlamenter sisteme uygun bir hükümet sistemi kurmamış. Parlamenter

sistemin unsurlarından biri de devlet başkanının, ister monark olsun ister cumhurbaşkanı olsun sadece temsili yetkilerle donatılmış bir makam olmasıdır. Oysa 1982 Anayasası, kendisini inşaa eden militer zihniyetin bir yansıması olarak Cumhurbaşkanlığını güçlü anayasal yetkilerle donatmıştır. Bir yandan da parlamentoya karşı sorunlu bir hükümete yer vermiştir. 2007 anayasa değişiklikleri ile Cumhurbaşkanının halkça seçilmesi usulünün kabul edilmesi, yetkileri aynı kalmış olsa dahi, sistem içindeki konumunu pekiştirmiştir. Cumhurbaşkanı bu tadilden itibaren, halk çoğunluğunun oyu ile bu makama seçilmiş olması nedeniyle, çok daha güçlü bir demokratik meşruluk iddiasında bulunabilecektir. Bu nedenle, anayasada mevcut olan yetkileri de çok daha büyük bir insiyatifle kullanabilecektir. Mesela, anayasaya göre Cumhurbaşkanı dilediği takdirde bütün Bakanlar Kurulu'nu kendi başkanlığı altında toplantıya çağırabilir. Şimdiye kadar bu yetki kullanılmamıştır ama kullanılmasına hiç bir anayasal engel yok. Dolayısıyla daha aktif bir rol oynamak isteyen bir Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu faaliyetlerine çok büyük ölçüde müdahale etmek, yön vermek imkanına sahip. Bugünkü sistem zaten sorunlu bir sistem, başlangıcından itibaren öyle. 2007 değişikliği ile de Cumhurbaşkanının durumu daha güçlendirilmiştir.

Levent Korkut: Çünkü seçimle iş başına geliyor.

Ergun Özbudun: Evet demokratik meşruluğunun artması bakımından. Bu nedenlerle, bu sistemin arızasız yürüyecek bir sistem olduğu söylenemez. Ama benim burada tercihim klasik parlamenter sisteme dönülmesidir. Bizim 2007 yılında hazırladığımız taslak da bu anlayıştan hareket etmişti. Çünkü parlamenter sistem, bazılarının iddiaları hilafına, mutlaka istikrarsızlık yaratan, zayıf yürütme yaratan, politika yapımını güçleştiren, imkansızlaştıran bir sistem değil. Pekala, parlamenter sistem örneklerde, İngiltere'de, İskandinav ülkelerinde gördüğümüz gibi, güçlü ve istikrarlı hükümetler çıkarabilir.

Levent Korkut: Peki ya yarı-başkanlık sistemi? Türkiye için bir alternatif olamaz mı?

Ergun Özbudun: Yarı-başkanlık sistemi çatışma olasılığını yürütme organının kendi içinde yaratan bir sistemdir. Seçimle iş başına gelen bir cumhurbaşkanı ile yine seçimle iş başına gelen bakanlar kurulunun ortak çalışması esasına dayanır. Her ikisinin farklı siyasi görüşler elinde olması durumunda yürütme organı içinde çıkacak çatışmalar kolayca krize dönüşebilir. Dolayısıyla, bu sisteminde belli başlı bir sakıncası olarak yürütme organının kanatları arasında çıkabilecek krizler gösterilebilir.

6 | Levent Korkut

Türkiye’de bugünkü sistem yeni bir anayasal düzenleme olmaksızın da, 2007 anayasa değişikliklerinden sonra, yarı-başkanlık sistemi olarak düşünülebilir.

Levent Korkut: Burada ileri sürülen argümanlardan biri de 2007 anayasa değişikliği ile kabul edilen cumhurbaşkanının seçimle işbaşına gelmesi kuralının halk tarafından benimsendiği ve halkın bu kuralın değişmesine karşı olduğu şeklinde. Cumhurbaşkanının seçmen tarafından belirlenmesinin halkın onayını aldığı, hoşuna gittiği söyleniyor ve bu nedenle geri alınamaz deniliyor.

Ergun Özbudun: Ben, bundan vazgeçilmesi, cumhurbaşkanının yeniden parlamento tarafından belirlenmesi yöntemine geri dönülmesi taraftarı değilim. Bizim 2007’de hazırladığımız taslakta da cumhurbaşkanının halkça seçilmesi yöntemini muhafaza ettik. Ama yetkileri daha sembolik düzeye indirmeye çalıştık, daha doğrusu bunu önerdik. Türkiye’de bazı meslektaşlarımız ve bazı medya mensupları parlamento tarafından seçilme yöntemine geri dönülmesini savunuyorlar. Ben bunu hem siyasi hem de ideal bir çözüm olarak mümkün görmüyorum. Çünkü, parlamentonun seçtiği dönemlerde bu seçimlerin manipüle edildiği ya da edilmeye çalışıldığını pek çok örneklerle gördük. Elbette, 550 kişilik bir parlamentoyu ya da onun bir bölümünü şu ya da bu şekilde etki altına almak bir şeydir, kırk milyon seçmeni etki altına almak bambaşka bir şeydir. Dolayısıyla ben cumhurbaşkanının halkça seçilmesi usulünün devam etmesi taraftarıyım. O zaman da şöyle bir karşı argüman ileri sürülüyor: Halk tarafından seçilen cumhurbaşkanını nasıl olur da yetkisiz kılarız ? Buna karşılık, Avrupa’nın birçok ülkesinde parlamenter sistemler birlikte halkça seçilen cumhurbaşkanının sembolik yetkilerle görev yaptığını söyleyebiliriz. Bu ülkelerde siyasetin asıl üreticisi bakanlar kurulu ve onun başındaki başbakandır.

Levent Korkut: İrlanda örneğinde olduğu gibi ...

Ergun Özbudun: İrlanda, İzlanda, Finlandiya, Avusturya. Bu örnekler verilebilir. Dolayısıyla, cumhurbaşkanının halkça seçimi usulünü muhafaza etmek fakat onun yetkilerini daha kabul edilebilir bir düzeye, çatışma potansiyelini de azaltacak bir düzeye indirmek gerekir.

Levent Korkut: Özellikle atama yetkileri ...

Ergun Özbudun: Atama yetkileri. Ancak, bazı yetkiler muhafaza edilebilir. Ama bugün Anayasa’nın 104. maddesi -ki cumhurbaşkanının yetkilerini sayan maddedir- Anayasa’nın en uzun maddesi. Cumhurbaşkanı’na hem yasama hem yürütme hem de yargı alanında önemli yetkiler tanıyor. Bu

yetkilere bir de halkça seçilmenin getireceği demokratik meşruluk eklendiğinde sistem yarı-başkanlığa dönüşüyor.

Levent Korkut: Hükümet bugün için başkanlık sistemi ağırlıklı bir öneriden yana ama yarı-başkanlık da Türkiye'de sık sık tartışılan bir konu. Yarı-başkanlığını savunan yazarlar da var. Hükümet başkanlık sistemini kabul ettiremezse yarı-başkanlığa da razı olabilir deniliyor. Ama sizin dediğiniz gibi bugünkü sistem devam ettirilirse zaten yarı-başkanlık kendiliğinden ortaya çıkabilir.

Ergun Özbudun: Evet. Biraz da siyasi konjonktüre, seçilecek başkanın kişiliğine, karizmasına, toplumdaki aldığı desteğe göre şekillenecek.

Levent Korkut: Ortada hükümet tarafından savunulan bir başkanlık sistemi önerisi var. Bu öneri henüz hükümetin nihai ve vazgeçilmez bir öneri olarak ileri sürülmüş değil. Tartışılabilir denilen bir öneri. Hükümet bu konuda köşeli bir tutum içinde değil. Fakat bu öneri de masaya getirilmiş durumda. Adı da "Türk usulü başkanlık sistemi".

Ergun Özbudun: Şimdi, bir yazımda da belirtmiştim, "Türk usulü" nitelmesini duyunca ben hep rahatsızlık duyarım. Çünkü, "bilinen hiçbir sisteme benzemeyen bir acaip nesne" imajı zihnimde uyanır. Bu teklif de öyle. Başkanlık sisteminin esas itibarıyla demokratik bir hükümet modeli olduğunu en başta söyledik. Ama, burada başkanlık sisteminin özünden ve mantığından uzaklaşan bir takım unsurlar var. Mesela, başkana parlamentoyu fesih yetkisinin verilmesi ve bazı şartlar altında parlamentonun yasa yapma yetkisinin etrafından dolanarak kanun hükmünde kararnamelerle ülkeyi yönetme yetkisinin sunulması, ayrıca yüksek yargı organlarının üyelerinin belirlenmesinde de başkanın oldukça büyük bir yetki sahibi olması. Bu hakikaten Amerikan prototipine uygun demokratik bir başkanlık sistemi değil, bir "Türk usulü başkanlık", ya da bir nevi "süper başkanlık" sistemi yaratıyor. İtirazlar, daha çok bu noktalar üzerinde toplanıyor. Çünkü, Amerikan sistemi gerçek bir kuvvetler ayrılığına, bir frenler ve dengeler sistemine dayanır. Zaten, Amerikan Anayasası'nı yaratan zihniyet herşeyden evvel devlet karşısında birey hürriyetlerine öncelik veren bir zihniyettir. Devlet iktidarını nasıl sınırlandırırız düşüncesi temel düşüncedir Amerikan anayasacılığında. Burada ise sınırlandırma şöyle dursun, bir makamın, bir şahsın elinde, çok aşırı bir yetki yoğunlaşması söz konusudur. Dolayısıyla, ben başkanlık sistemine belirttiğim nedenlerle zaten karşıyım ama böyle bir versiyonuna daha da karşıyım. Çünkü bu, gerekli fren ve dengeler mekanizmasından yoksun bir sistem oluşturma durumu.

8 | Levent Korkut

Levent Korkut: Yürütme ağırlıklı bir sistem mi?

Ergun Özbudun: Daha doğrusu başkan ağırlıklı bir sistem. Çünkü başkanın yetkilerini dengeleyecek parlamentoya karşı sorumlu bir hükümet de yok yarı-başkanlık sisteminde olduğu gibi. Başkan yürütmenin tek hakimi, ama, yasamayı da fesh etme, bazı şartlarda yasamanın da etrafından dolanarak karamamelerle yönetme imkanına sahip. Başkanın HSYK'nın ve Anayasa Mahkemesi'nin oluşturulmasında çok önemli bir rolü var. Bu da tabii ayrıca yargı bağımsızlığı açısından eleştirilebilir. Burada AKP'nin önerisi Amerikan prototipine uygun bir başkanlık sistemi değil zaten.

Levent Korkut: Bu aynı zamanda TBMM'nin ikinci derecede bir organa indirgenmesi ile sonuçlanabilir mi? Böyle bir durumlarda demokratik olmayan eski Latin Amerika örneklerine benzeme riski var. Demokrasi açısından benim görebildiğim bir risk de bu şekilde oluşturulacak bir başkan üstünlüğü parlamento öteleyeceğinden, muhalefetin sokağa kaymasıdır. Muhalefet kendini parlamento aracılığı ile ifade etme yerine gösterilerle, sokakta ifade etme yoluna gidebilir. Meclis, muhalefetin yeri olma sıfatını yitirebilir.

Ergun Özbudun: Evet, böyle bir tehlike de mevcut. Latin Amerika ülkelerinin bugünkü görünümü 90'lı yıllardan önceki görünümüne göre çok daha iyi bir noktada. Ama, eskiden bu tür kilitlenmelerin sokağa yansıdığı, kamu düzenini bozan durumların ortaya çıktığı tabii çok görülmüştür. Demokrasi çok büyük ölçüde bir frenler ve dengeler rejimidir. Bir çoğunluğun mutlak hakimiyeti rejimi değildir. Böyle bir sistem, iktidarı bir merkezde topluyor. Hatta çok büyük ölçüde yargıyı biçimlendirme yetkisini de kısmen başkana, kısmen de parlamento çoğunluğuna veriyor. Frenler ve dengelerden yoksun bir sistem her zaman birey hak ve hürriyetleri bakımından sorun yaratabilir. Esas itiraz bu noktada olmalı.

Levent Korkut: Bir de günümüz yazarlarının bazı gözlemleri var. Asya ve Afrika modellerinde başkanlık sistemine hızlıca geçildiği fakat "yarışmacı otoriteryen" bir model ortaya çıktığı söyleniyor. Steven Levitsky bu konuda bir kitap yayınladı. Demokratik bir değer olması nedeniyle seçimler kabul görüyor ve iktidar seçimle oluşuyor. Ama, sistem dengeleri içinde çalışmadığı için muhalefet hep dezavantajlı bir konumda kalıyor. Türkiye tam da vesayet sisteminden kurtuldu derken acaba bir otoriteryanizm tehlikesi mi ortaya çıkıyor? Denge ve denetleme mekanizmalarına yer vermemek ya da eksik düzenlemek bu sonuca götürebilir mi Türkiye'yi?

Ergun Özbudun: Levintsky'nin kitabını ben de inceledim. Benim de "Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye" başlıklı kitabımda bu tür rejimlere ayrılmış, özellikle Orta-Doğu'daki örneklerine ayrılmış genişçe bir bölüm var. Zaten buradaki seçimler gerçek anlamda demokratik, adil ve yarışmacı seçimler de değil. Çünkü, Levintsky'nin kendisinin de dediği gibi, seçimlerin manipülasyonu konusunda çok zengin bir menü mevcut. Mevcut iktidar partisi bunları bolca kullanıyor bu ülkelerde. Seçimlerin de gerçekten halk iradesini yansıtan bir sonuç vermesi ihtimali yok. Evet, kendi içlerinde ve dünya kamuoyu nazarında az çok bir demokratik görünüm vermek amacıyla seçimlere müracaat ediyorlar, ama buradaki seçimler gerçek anlamda demokratik bir seçim sayılamaz. Bu rejimlerin, her ne kadar göstermelik jestlerde bulunurlarsa bulunsunlar, esas itibariyle otoriter rejimler kategorisine dahil olduğunu kabul etmek gerekir.

Türkiye'nin yakın bir gelecekte böyle bir rejime sürükleneceğini sanmıyorum. Türkiye'nin, bu ülkelerden farklı olarak hayli eski bir demokratik deneyimi var. Halkın büyük bir çoğunluğunun demokratik değerleri korumakta istekli ve kararlı olduğunu zannediyorum. Türkiye, bugünden yarına öyle bir rejime geçecek değil benim tahmin edebildiğim kadarıyla.

Levent Korkut: Ama çoğulcu olamayabilir mi?

Ergun Özbudun: Evet, çoğulculuğu tesis edemeyebilir. Çoğunluğun mutlak hakimiyeti tahakkümün başka biçimleri kadar tehlikelidir. Mutlak çoğunluk hakimiyetine dayanan bir rejim zamanımızın çoğulcu demokrasi anlayışına uymaz. Anayasacılık hareketinin temelinde de devlet iktidarının nasıl sınırlandırılmalı ki birey hak ve hürriyetleri daha güvenceli bir statüye kavuşsun düşüncesi var. Önerilen sistem denge ve kontrol mekanizmalarından yoksun. Yarın, otoriter bir sisteme dönüşür hatta seçimsel otoriteryanizm haline gelir demek istemiyorum ama daha aşağı kalitede bir demokrasi ya da yarı-demokrasi olmaya devam eder.

Levent Korkut: Evet, zaten Türkiye hala yarı-demokrasi olarak sınıflandırılıyor. Bizim şu anda yapmamız gereken demokrasimizi pekiştirmek. Böyle bir çoğulcu sistem Türkiye'nin yarı-demokrasiden kurtularak tam demokrasiyi oluşturmasını engelleyici bir rol oynayabilir.

Ergun Özbudun: Freedom House derecelendirmesine göre Türkiye kısmen özgür (partially free) bir ülke olarak gösteriliyor.

Levent Korkut: Bu rejimlere muhtelif çeşitli isimler vermek mümkün. Seçimsel demokrasi diyebilirsiniz, kısmen hür diyebilirsiniz, melez diyebilirsiniz. Türkiye'nin bugün gelişmiş, yerleşmiş demokrasiler kalitesinde bir

10 | Levent Korkut

demokrasiye sahip olmadığında zaten hemen hemen herkes hemfikir. Amacımız ne? Demokrasinin çıtasını yükseltmek. Bunu yapacakken, iktidarın daha fazla tek merkezde toplanması, daha çoğunlukçu bir zihniyete kapı açılması bence doğru değil.

Levent Korkut: Başkanlık sistemi kural ve kurumlarıyla oluşturulursa tam demokratik sisteme ulaşma olasılığımız yok mu? Tüm kapıları kapatan sert bir bakışa da sahip olmamız gerekir. Ancak bu durumda da şu soru ortaya çıkıyor: Türkiye'deki başkanlık sistemi siyasi kültürümüzle nasıl uyum sağlayacak? Buradaki en önemli problemlerden biri Türkiye'de partilerin katı, ideolojik partiler olması ve seçimlerde de nispi temsil sisteminin uzun bir süredir uygulanıyor olması. Latin Amerika örneklerinde katı ideolojik partiler ve nispi temsil seçim sistemiyle birlikte başkanlık sistemini birlikte uygulayan ülkeler olduğunu görüyoruz. Türkiye'de böyle bir şey mümkün olabilir mi?

Ergun Özbudun: Amerika Birleşik Devletlerinde bu sistemin iki yüz yıldır başarı ile uygulanmış olmasının temel nedenlerinden biri Amerikan siyasi partilerinin gayet gevşek, disiplinsiz ve ideolojilerden uzak yapıları ve hakim olan pragmatik siyasi kültürdür. Bazen bir başkan Kongre'den bir yasa çıkarılmasını istediğinde kendi partisinden bazı Kongre üyeleri buna muhalefet edebilir, muhalefet partisinden destek bulabilir. Ben Türkiye'de böyle bir durumu tasavvur edemiyorum. Bizde parlamento oylamaları kesin parti çizgileri ile belirleniyor. Dolayısıyla parlamento çoğunluğu başkana muhalif partilerden oluşuyorsa, başta da söylediğimiz gibi, ciddi bir tıkanma, kilitlenme ihtimali var. Bunu açmak başkanlık sisteminin elinde değil. O zaman, ya bu sistemin temel ilkelerinden AKP'nin önerisinde olduğu gibi sapacaksınız, yani başkana parlamentoyu fesh etme, kararnamelerle yönetme gibi başkanlık sisteminin özüne aykırı bir takım yetkiler tanıyacaksınız ya da çıkabilecek sorunlara razı olacaksınız.

Levent Korkut: Peki, tek isimli seçim sistemi bir çözüm olabilir mi?

Ergun Özbudun: Amerika Birleşik Devletlerinde ve İngiltere'de uygulanıyor bu sistem. Tabii, bu parti disiplinini bir ölçüde zayıflatan bir sistem. Ancak İngiliz uygulaması tek isimli seçim sisteminin parti disiplinini her ülkede zayıflatmadığını gösteriyor. Seçim sistemini tek belirleyici olarak görmek yanlış olur. Türkiye'de bu seçim sisteminin taraftarları da var, aleyhtarları da var. Taraftarları, milletvekili ile onu seçen seçmen kitlesi arasında daha yakın bir ilişki oluşmasını pozitif bir değer olarak görüyor. Lidere daha az dayanan bir parti yapısı oluşacağını ümit ediyorlar. Fakat, zamanımız demokrasisi partiler demokrasisi. Seçmen her zaman adayın

şahsi özelliklerine göre hareket etmiyor, onun partisinin programına, eğilimine göre oy veriyor. Şahsen ben, tek isimli bir seçim çevresi uygulaması olsa, oradaki Ahmet'in Mehmet'in kişisel niteliklerine değil temsil ettiği partinin zihniyetine oy veririm veya vermem. Çünkü iktidara gelen partinin programını uygulayacağına dair bir inanç beslemek isterim.

Levent Korkut: Bizimki gibi, seçmeni bölünmüş, çok kültürlü, çok gruplu, çok ideolojili bir ülkede çoğunluğun içine dahil edilemeyen gruplardaki temsil edilmeme duygusu ayrı bir huzursuzluk yaratmaz mı?

Ergun Özbudun: Şimdi, eğer belli azınlıklar belli coğrafi bölgelerde yoğunlaşmışsa tek isim usulü onların lehinedir. Yani daha geniş bir kadroyla Meclise giderler. Neticede küçük bir seçim çevresi ve mahalinde tanınan adaylar parti etkisini biraz zayıflatır. Ancak parti etkisinin zayıflaması iyi bir şey midir? Kötü bir şey midir? onun ayrıca tartışılması gerekir. Çünkü, o şahıs parlamentoya girdiğinde önemli bir siyasi konuda ne yönde oy kullanacağını kestiremez seçmen, onun şahsına güvenir, itimat eder, iyi adamdır, yardımseverdir, bölgeye çok hizmet etmiştir der. Ama beni onun kişisel nitelikleri değil, parlamentoda ne yönde oy kullanacağı ilgilendiriyor.

Levent Korkut: Türkiye için yeni bir anayasa yapılacaksa bu anayasanın demokrasinin pekiştirilmesine zemin oluşturması gereğine işaret ediyoruz. Çoğulcu, demokratik kontrole izin veren, denge ve denetim mekanizmalarının oluşturan ve katılımcılığa açık bir anayasaya ihtiyaç var. Böyle anayasa açısından baktığımızda hükümet sistemleri ile bu hedefler arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Hangi hükümet sistemi bize daha fazla yardımcı olabilir?

Ergun Özbudun: Anayasal ilke ve kurumlar ile hükümet sistemleri arasında mutlak bir bağlantı yok. Amerika Birleşik Devletleri başkanlık sistemine sahip, yüksek düzeyde hukuk devleti, birey hürriyeti ve katılımcılık var. İngiltere parlamenter sisteme sahip. O da yüksek kalitede bir demokrasiyi yaşıyor. Keza, İskandinav ülkeleri yine parlamenter sistemle yüksek kalitede bir demokrasiyi bağdaştırıyor. Dolayısıyla, yeni bir anayasa yapacaksak, elbette, hukuk devletinin daha ileri bir düzeye çıkarılması, çoğulculuğa, kültürel çoğulculuk da dahil olmak üzere, daha fazla saygı gösterilmesi, birey hak ve hürriyetlerinin daha güvenceli bir statüye kavuşturulması gerekir. Bunlar hükümet sistemlerinden bağımsız olarak da tartışılabilir şeyler. İktidar partisinin önerdiği tarzda bir başkanlık sistemi çok yoğun bir iktidar toplanmasına ve bir çoğunlukçu demokrasi anlayışına yol açar ki ben bunu diğer idealler bakımından güçlük yaratıcı bir sistem gibi görüyorum. Sizin de bildiğiniz Lord Acton'ın çok güzel bir vecizesi vardır: İktidar ifsad eder, mutlak iktidar mutlak şekilde ifsad eder.

12 | Levent Korkut

Levent Korkut: Görüşlerinizi paylaştığınız için çok teşekkür ederim.

Ergun Özbudun: Ben de teşekkür ederim.